

Datum van inontvangstneming : 31/01/2020

Zaak C-882/19**Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1 van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie****Datum van indiening:**

3 december 2019

Verwijzende rechter:

Audiencia Provincial de Barcelona (provinciale rechter Barcelona, Spanje)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

24 oktober 2019 (toegelicht en aangevuld op 12 november 2019)

Verzoekster:

■■■■ S. L.

Verweerster:

Mercedes Benz Trucks España, S. L.

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Prejudiciële procedure betreffende de vraag of, en zo ja onder welke voorwaarden, nationale dochterondernemingen aansprakelijk zijn voor mededingingsversturende gedragingen van hun moedermaatschappijen. Het geding heeft met name betrekking op de vraag of een dochteronderneming van een bij een kartel betrokken onderneming verwerende partij kan zijn, wanneer die dochteronderneming geen partij was bij de bestuursrechtelijke procedure die eerder bij de Commissie is gevoerd.

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

Het grote aantal procedures waarin civielrechtelijke vorderingen tot schadevergoeding worden ingesteld na de constatering van onrechtmatigheden op mededingingsgebied, met name onrechtmatigheden met een grensoverschrijdend karakter, en de moeilijkheden die de betekening van een kennisgeving aan partijen

die in de administratieve inbreukprocedure voor de inbreuk aansprakelijk worden geacht, met zich meebrengt doordat hun vestigingsland een ander is dan het land waarin de procedure is gevoerd, heeft ertoe geleid dat de vorderingen niet rechtstreeks worden ingesteld tegen de moedermaatschappijen die in de administratieve procedure een sanctie kregen opgelegd, maar tegen hun nationale dochterondernemingen.

Over het algemeen gaat het om dochterondernemingen die volledig in handen zijn van de inbreukmakende moedermaatschappijen, en die door laatstgenoemden worden gebruikt om de goederen waarmee de inbreuk wordt gepleegd op de markt te brengen, waardoor deze dochterondernemingen op enigerlei wijze kunnen worden geacht daar voordeel uit te trekken.

Het is gebruikelijk dat dochterondernemingen als verdediging aanvoeren dat zij geen verwerende partij kunnen zijn, iets waarover door de verschillende nationale rechters in eerste aanleg uiteenlopend wordt geoordeeld:

a) Sommige rechters zijn van mening dat niet kan worden aangenomen dat dochterondernemingen verwerende partij kunnen zijn, omdat de in de rechtspraak van het Hof in soortgelijke zaken ontwikkelde doctrine van de economische eenheid, of eenheid van de onderneming, van toepassing is, ook al heeft die doctrine betrekking op de uitbreiding van de aansprakelijkheid van de dochteronderneming tot de moedermaatschappij.

b) Andere rechters menen echter dat die doctrine, die in het nationale recht is neergelegd in artikel 71 lid 2, onder letter b), van de Ley de Defensa de la Competencia (mededingingswet), in de meest strikte zin uitgelegd dient te worden en niet omgekeerd kan worden toegepast (om de aansprakelijkheid van de moedermaatschappij uit te breiden tot de dochterondernemingen) omdat niet is voldaan aan de vooronderstelling die deze doctrine rechtvaardigt, te weten, het bestaan van zeggenschap of de mogelijkheid om een beslissende invloed uit te oefenen op de beslissingen van de dochteronderneming.

Aan beide standpunten liggen goede redenen ten grondslag, die in ieder geval door het Hof van Justitie van de Europese Unie in een prejudiciële procedure zouden moeten worden onderzocht. Er is reeds een zaak aanhangig bij het Hof waarin op een hogere voorziening moet worden beslist die op 28 februari 2019 is ingesteld door Biogaran tegen het arrest van de Negende kamer van het Gerecht van 12 december 2018 in de zaak T-677/14 (Biogaran/Commissie), en waarin vragen zijn gerezen met betrekking tot de schending van het evenredigheidsbeginsel en de niet-verwezenlijking van de doelstellingen van artikel 101 VWEU doordat de aansprakelijkheid van de moedermaatschappij voor een heimelijke praktijk wordt uitgebreid tot de dochteronderneming.

Daarnaast heeft het Hof eerder overwogen dat dit een kwestie is die niet uitsluitend het nationale recht van elke lidstaat, maar het gehele Unierecht raakt.

■

Het belang van deze kwestie is niet beperkt tot deze concrete zaak. Het oordeel van het Hof zal zeer relevant zijn voor de uitkomst van vele andere procedures. Deze constatering maakt dat het onderwerp van de vragen niet enkel materiële aspecten zal betreffen, maar zich ook zal uitstrekken tot kwesties van procedurele aard die van invloed kunnen zijn op de mogelijkheden tot het dagvaarden van de inbreukmakende moedermaatschappij via de dochterondernemingen.

Prejudiciële vragen

A) Rechtvaardigt de in de rechtspraak van het Hof ontwikkelde doctrine van de economische eenheid de uitbreiding van de aansprakelijkheid van de moedermaatschappij tot de dochteronderneming of vindt die doctrine enkel toepassing om de aansprakelijkheid van de dochterondernemingen uit te breiden tot de moedermaatschappij?

B) Dient het concept van de economische eenheid van de relaties binnen een groep uitsluitend te worden uitgebreid op basis van factoren die te maken hebben met de zeggenschap of kan het ook op basis van andere criteria worden uitgebreid, zoals bijvoorbeeld het feit dat de dochteronderneming uit de inbreukmakende handelingen voordeel heeft getrokken?

C) Indien de aansprakelijkheid van de moedermaatschappij zou kunnen worden uitgebreid tot de dochteronderneming, aan welke voorwaarden zou hierbij dan moeten worden voldaan?

D) Indien de antwoorden op de eerdere vragen steun bieden voor het aanvaarden van de uitbreiding van de aansprakelijkheid voor gedragingen van de moedermaatschappijen tot de dochterondernemingen, is dan een nationale norm zoals artikel 71 lid 2 van de Ley de Defensa de la Competencia (mededingingswet), die uitsluitend voorziet in de mogelijkheid tot uitbreiding van de aansprakelijkheid van de dochteronderneming tot de moedermaatschappij, en dan nog alleen indien er sprake is van een beslissende invloed van de moedermaatschappij op de dochteronderneming, verenigbaar met die doctrine?

Aangevoerd Unierecht

Artikel 267 VWEU

Arrest van het Gerecht van 12 december 2018, Biogaran/Commissie (T-677/14, met name punten 218 en 223).

Arrest van het Hof van Justitie van 14 maart 2019, Skanska Industrial Solutions en anderen (C-724/17, ECLI:EU:C:2019:204).

Arrest van het Hof van Justitie van 27 april 2017, Akzo Nobel en anderen/Commissie (C-516/15 P, ECLI:EU:C:2017:314).

Arrest van het Hof van Justitie van 14 december 2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio (C-217/05, Rec. blz. 111987, punt 40).

Arrest van het Hof van Justitie van 10 september 2009, Commissie/Frankrijk (C-97/80).

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

Ley de Defensa de la Competencia (mededingingswet): artikel 71 lid 2 onder b).

Ley de Enjuiciamiento Civil (wetboek van burgerlijke rechtsvordering): artikel 214, lid 1.

Korte uiteenzetting van de feiten en het hoofdgeding

- 1 ██████ S. L. heeft in een gewone procedure een rechtsvordering ingesteld tegen Mercedes Benz Trucks España, S. L. (hierna „MB Trucks”) voor een bedrag van 22 204,35 EUR, ter vergoeding van de schade ontstaan door een inbreuk op de mededingingsregels waarvan zij die onderneming beschuldigt. Die inbreuk bestond in de schending van artikel 101 VWEU wegens prijsafspraken die van 1977 tot 2011 in de Europese Economische Ruimte waren gemaakt tussen de belangrijkste producenten van vrachtwagens (het zogenaamde vrachtwagenkartel), waaronder Daimler, de moedermaatschappij van verweerster.
- 2 Verweerster heeft de vordering bestreden, onder meer met het argument dat zij geen verwerende partij kon zijn omdat de enige die aansprakelijk was voor de genoemde onrechtmatigheid de moedermaatschappij Daimler AG was, die een aparte rechtspersoon was ten opzichte van verweerster.
- 3 In de bestreden beslissing werd de vordering afgewezen, op grond van het feit dat verweerster geen verwerende partij kon zijn omdat de moedermaatschappij als enige aansprakelijk was. De moedermaatschappij was de enige entiteit die genoemd werd in de eerdere administratieve procedure, waarin de mededingingsautoriteit van de Europese Unie sancties had opgelegd aan het kartel.
- 4 In beroep voert verzoekster aan dat de bestreden beslissing blijkt geeft van een onjuiste rechtsopvatting, omdat daarin is geoordeeld dat de verwerende dochteronderneming geen verwerende partij kon zijn. Zij blijft erbij dat dit wel het geval was en verzoekt om een inhoudelijk onderzoek van de zaak en een uitspraak conform de eisen in het verzoekschrift.
- 5 Verweerster bestrijdt het beroep, met het argument dat het eerste middel, dat betrekking heeft op de vraag of zij verwerende partij kan zijn, niet-ontvankelijk is.
- 6 De behandeling werd geschorst en partijen kregen vijf dagen de tijd om hun standpunt kenbaar te maken over de vraag of het Hof van Justitie van de Europese

■

Unie moest worden verzocht om een prejudiciële beslissing over de vraag of een dochteronderneming van een bij een kartel betrokken onderneming verwerende partij kan zijn, wanneer die dochteronderneming geen partij was bij de administratieve procedure die eerder voor de Commissie was gevoerd.

- 7 Verweerster, MB Trucks, heeft zich tegen de prejudiciële verwijzing verzet, met het argument dat de voorgestelde vragen geen voorwerp zijn geweest van de procedure, dat het onnodig is om de vraag of de aansprakelijkheid eventueel kan worden uitgebreid tot de dochteronderneming te stellen, aangezien het antwoord daarop duidelijk is (in die zin dat dit ontkenkend moet luiden) en de voorgestelde vragen niet behandeld zijn in de onderliggende procedure.
- 8 Verzoekster was daarentegen wél voorstander van het stellen van de prejudiciële vraag.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 9 Na te hebben verklaard dat zij tussen 1997 en 1999 in het kader van een leaseovereenkomst via concessiehouder Ster Motor, S.L. twee vrachtwagens van de Daimler-groep (Mercedes Benz) had gekocht van de verwerende vennootschap, betoogde verzoekster in haar vordering dat in de beschikking van de Commissie van 19 juli 2016 is bepaald dat er sprake was van een inbreuk op artikel 101 VWEU, als gevolg van de onrechtmatige prijsafspraken binnen de Europese Economische Ruimte tussen 1977 en 2011 tussen de belangrijkste vrachtwagenproducenten, waaronder de moedermaatschappij van verweerster, Daimler AG. Op deze grond concludeerde zij dat zij als gevolg van de desbetreffende inbreuk hogere kosten had gemaakt, die zij op 20 % van de aankoopprijs raamde.
- 10 Verweerster beweerde echter dat verzoekster geen enkele contractuele relatie had met MB Trucks (of Daimler), aangezien de vrachtwagens die het voorwerp van het geding vormden gekocht werden van een concessiehouder, een entiteit die onafhankelijk was van MB Trucks (of Daimler), en de eindprijs niet werd vastgesteld door MB Trucks, laat staan door Daimler, maar het resultaat was van individuele onderhandelingen die hebben plaatsgevonden met Stern Motor, S.L., de concessiehouder die de vrachtwagens had verkocht.
- 11 Zij voerde ook aan dat zij geen verwerende partij kon zijn, aangezien de beschikking van de Commissie niet tot MB Trucks was gericht, en evenmin melding maakte van die onderneming. Naar haar oordeel was Daimler A.G. de enige onderneming van de Daimler-groep die verantwoordelijk was voor de bestrafte gedraging, die erin bestond dat bepaalde informatie werd uitgewisseld tussen de hoofdvestigingen van de producenten (en vanaf 2002 tussen enkele Duitse dochterondernemingen). Met name werd in overweging 11 van de genoemde beschikking vastgesteld dat „de onderneming Daimler AD („Daimler’), met vestigingsplaats in Stuttgart, Duitsland de onderneming is die aansprakelijk is voor de inbreuk”. Op deze grond concludeerde MB Trucks dat zij niet

aansprakelijk was voor de bestrafte gedraging en geen verwerende partij kon zijn in het kader van de door verzoekster ingestelde vordering wegens schade als gevolg van die gedraging.

- 12 Ten slotte betoogde zij dat de vordering wegens niet-contractuele aansprakelijkheid was verjaard en dat de Commissie de adressaten van de beschikking ervan beschuldigde te hebben deelgenomen aan het onrechtmatig uitwisselen van informatie. Zij stelde dan ook dat verzoekster het bestaan en de omvang van de gestelde schade, alsook het oorzakelijk verband tussen de inbreuk en die schade had moeten bewijzen, een en ander in overeenstemming met de vereisten die zijn vastgelegd in de regels voor schadevergoedingen. Tot slot merkte zij op dat de informatie-uitwisseling geen invloed had op de nettoprijzen die de klanten betaalden voor de door de concessiehouders van MB España verkochte vrachtwagens.

Korte uiteenzetting van de motivering van de prejudiciële verwijzing

- 13 De verwijzende rechter gaat ervan uit dat indien de aansprakelijkheid van de moedermaatschappij kan worden uitgebreid tot de dochterondernemingen, op de grond dat het beginsel van eenheid van de onderneming aldus kan worden uitgelegd dat het zowel van boven naar beneden (van moedermaatschappij naar dochterondernemingen) als van beneden naar boven van toepassing is, het toelaatbaar zou zijn om een vervolgvordering in te stellen tegen een dochteronderneming die geen partij is geweest bij de eerdere administratieve procedure, op voorwaarde dat de dochteronderneming en moedermaatschappij met het oog op de reactie op mededingingsbeperkende praktijken als één enkele onderneming kunnen worden beschouwd.. Hij is van oordeel dat deze mogelijkheid duidelijk volgt uit de doctrine die het Hof heeft ontwikkeld in het arrest van 14 maart 2019, zaak C-724/17 (ECLI:EU:C:2019:204). Hoewel het in die zaak om iets heel anders ging dan om een groep ondernemingen, meent hij dat dit geen belemmering is om diezelfde doctrine ook op de onderhavige zaak toe te passen.
- 14 Het Hof heeft in talrijke arresten aangegeven dat de opstellers van de verdragen het concept van de „onderneming” gebruiken om de pleger van de inbreuk op artikel 101 VWEU aan te duiden (arrest van het Hof van 27 april 2017, Akzo Nobel, C-516/15 P, en reeds aangehaald arrest van het Hof van 14 maart 2019). De rechter begrijpt hieruit dat het Hof onder dit begrip iedere entiteit heeft willen doen vallen die een economische activiteit uitoefent, ongeacht haar rechtsvorm en de wijze waarop zij wordt gefinancierd. Daarnaast is overwogen dat in dat concept de aansprakelijkheid eerder betrekking heeft op economische activa (de onderneming in economische zin) dan op een bepaalde rechtspersoonlijkheid.
- 15 In diezelfde geest heeft het Hof tevens gepreciseerd dat binnen die context onder het begrip „onderneming” een economische eenheid moet worden verstaan, ook al wordt deze economische eenheid uit juridisch oogpunt gevormd door

■

verschillende natuurlijke of rechtspersonen (arrest van 14 december 2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio, C-217/05, EU:C:2006:784, punt 40).

- 16 Het Hof heeft deze doctrine in zaken waarbij groepen ondernemingen betrokken waren altijd toegepast om de aansprakelijkheid voor aan de dochteronderneming toegeschreven handelingen uit te breiden tot de moedermaatschappij, zoals dit is gebeurd in twee arresten betreffende de Azko groep (arresten van het Hof van 27 april 2017 en 10 september 2009, zaak C-97/80). De rechtvaardigingsgrond voor deze toepassing is gelegen in de zeggenschap die de moedermaatschappij heeft en waardoor zij een beslissende invloed uitoefent op de gedraging van de dochteronderneming. Het is niet erg waarschijnlijk dat deze zeggenschap ook in de tegenovergestelde richting zou kunnen bestaan, dat wil zeggen dat de dochteronderneming zeggenschap over de moedermaatschappij zou kunnen uitoefenen. Indien dit de enige rechtvaardigingsgrond zou zijn voor de toepassing van de doctrine van de economische eenheid, betwijfelt de verwijzende rechter dan ook of het redelijk zou zijn om de aansprakelijkheid in deze zaak uit te breiden, aangezien niet blijkt van enig bewijs dat de Spaanse dochteronderneming zeggenschap heeft over de Duitse moedermaatschappij.
- 17 Het arrest van het Gerecht (Negende kamer) van 12 december 2018 (zaak T-677/14, Biogaran) rechtvaardigt die uitbreiding van de aansprakelijkheid in beide richtingen, doordat in punt 218 daarvan wordt verklaard:

„Indien het mogelijk is om de moedermaatschappij de verantwoordelijkheid voor een door haar dochteronderneming gepleegde inbreuk toe te kennen en dus om die twee vennootschappen hoofdelijk aansprakelijk te houden voor de inbreuk die is gepleegd door de onderneming die zij samen vormen, zonder in strijd met het beginsel van persoonlijke aansprakelijkheid te handelen, geldt dat a fortiori immers ook voor de situatie waarin de inbreuk die is gepleegd door de economische eenheid die de moedermaatschappij en haar dochteronderneming met elkaar vormen, het gevolg is van het samenspel van de gedragingen van die twee vennootschappen.”

Met name in punt 223 wordt ter rechtvaardiging van die uitbreiding verklaard:

„[er] moet [aan] worden herinnerd dat op basis van de beslissende invloed van een moedermaatschappij op haar volle dochteronderneming kan worden vermoed dat de handelingen van de dochteronderneming in naam en voor rekening van de moedermaatschappij [, en dus van de door hen gevormde onderneming] worden verricht [...]”.

- 18 De feitelijke situatie die ten grondslag ligt aan de verklaringen in dat arrest komt evenwel niet exact overeen met die in de onderhavige zaak.
- 19 De verwijzende rechter betwijfelt of, met het oog op de uitbreiding van de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de moedermaatschappij tot de dochteronderneming, „deelname aan de inbreuk” kan worden vermoed op grond

van het feit dat de dochterondernemingen door de moedermaatschappij alleen werden gebruikt als instrument om de goederen waarmee de inbreuk werd gepleegd op de markt te brengen en, aldus, financieel voordeel hebben getrokken uit de inbreukmakende gedragingen, of dat er een meer rechtstreekse deelname aan deze inbreukmakende gedragingen is vereist.

- 20 Anderzijds gelooft hij niet dat het concept van de zeggenschap, waarnaar het Hof verwijst in zaken waarbij groepen ondernemingen betrokken waren, de enige mogelijke rechtvaardigingsgrond is voor de toepassing van de doctrine van de economische eenheid, zoals ook blijkt uit de rechtspraak van het Hof zelf in een andere groep van zaken, hetgeen goed wordt geïllustreerd door het arrest van 14 maart 2019. Die zaak betrof een opvolging van de onderneming in het kader van een bedrijfsherstructurering. Voor het Hof is het wat de uitbreiding van de civiele aansprakelijkheid betreft belangrijker om de eenheid van de onderneming vanuit een strikt economisch perspectief te bekijken dan vanuit een juridisch perspectief. Het Hof verwijst in dit verband naar de arresten van 11 december 2007, ETI e.a. (C-280/06, EU:C:2007:775, punt 42); 5 december 2013, SNIA/Commissie (C-448/11 P, niet gepubliceerd, EU:C:2013:801, punt 22), en 18 december 2014, ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ ██████████ (C-434/13 P, EU:C:2014:2456, punt 40).
- 21 Wat deze tweede groep van zaken dus aantoonst is dat er niet slechts één grondslag is voor de doctrine van de economische eenheid, en dat die doctrine evenmin uitsluitend is gebaseerd op het concept van de zeggenschap, maar in plaats daarvan breder lijkt te zijn, dat wil zeggen gebaseerd op een opvatting van aansprakelijkheid die wordt bekeken vanuit een economisch, en niet vanuit een strikt juridisch perspectief. Bij die benadering is er sprake van aansprakelijkheid wanneer er voordeel is verkregen door de inbreuk. In deze optiek kan uit de conclusie van de advocaat-generaal in de zaak die heeft geleid tot het arrest van het Hof van 14 maart 2019, in welke conclusie wordt verklaard dat de uitbreiding tot doel heeft ondernemingen ervan te weerhouden zich schuldig te maken aan mededingingsbeperkende gedragingen, worden afgeleid dat de aansprakelijkheid veeleer moet worden gekoppeld aan de activa dan aan een bepaalde rechtspersoonlijkheid.
- 22 De rechtspersoonlijkheid speelt evenwel een belangrijke rol in de rechtszekerheid en de rechtsorde en de situaties waarin niet het geval is, zijn uitzonderlijk, zoals blijkt uit de toepassing in de rechtspraak van de doctrine van het doorbreken van de vennootschapssluier (die weliswaar duidelijk verschilt van de hier besproken doctrine, maar er wel enkele parallellen mee vertoont). In de onderhavige zaak is het twijfelachtig of de bijzondere kenmerken ervan voldoende zijn om een dergelijke uitzondering te rechtvaardigen, of dat er nog een extra factor mee dient te tellen, zoals de onmogelijkheid of uitzonderlijke moeilijkheid om de aansprakelijkheid af te dwingen tegenover diegenen die in de eerdere procedure waarin een sanctie is opgelegd aansprakelijk werden geacht voor de inbreuk. De verwijzende rechter is van mening dat dit concept impliciet een rol speelt in één van de twee groepen van zaken waarin het Hof de doctrine van de economische

■

eenheid heeft toegepast (namelijk in zaken betreffende de opvolging van de onderneming), maar niet in het geval van groepen ondernemingen waarin de uitbreiding van de aansprakelijkheid tot de moedermaatschappij niet gekoppeld was aan de onmogelijkheid om de aansprakelijkheid af te dwingen met de activa van de dochterondernemingen.

- 23 Indien een dergelijke extra factor mee dient te tellen, rijst ook de vraag of de moeilijkheden bij het dagvaarden van moedermaatschappijen in andere landen dan die waar de procedure wordt gevoerd, en de daarmee gepaard gaande vertraging, om nog maar te zwijgen van de aanzienlijke kosten, voldoende rechtvaardiging zouden opleveren. Hoe dan ook is het zo dat ondernemingen over het algemeen weigeren om dagvaardingen om te verschijnen in het land waar de procedure wordt gevoerd, via hun dochtermaatschappijen of via de juridische dienstverleners die hen in soortgelijke procedures vertegenwoordigen, in ontvangst te nemen.
- 24 Deze moeilijkheden kunnen in zaken waarin de gevorderde bedragen niet erg hoog zijn aanzienlijke barrières opwerpen voor het inleiden van een procedure door de benadeelden, aangezien zij zich gedwongen kunnen zien om extra kosten te maken en een aanzienlijke vertraging in het verloop van de procedure te aanvaarden. Daarnaast bestaat er een bijkomende moeilijkheid wanneer het uiteindelijk nodig zou zijn om zich voor de tenuitvoerlegging tot de rechtbanken van een andere staat te wenden.